

Рябчук Ю.А.,
*ад'юнкт кафедри кримінального права та
кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ЖЕРТВА-
ЗЛОЧИНЕЦЬ У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 161
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Ключові слова: порушення рівноправності громадян, дискримінація, взаємозв'язок «жертва-злочинець».

Анотація. У тезах розглянуто особливості взаємовідносин «жертва-злочинець» в порушенні рівноправності громадян. Встановлено високий рівень латентності правопорушень на ґрунті невиваженості, проблеми їх виявлення та розслідування.

Ключевые слова: нарушения равноправности граждан, дискриминация, взаимосвязь «жертва-преступник»

Аннотация. В тезисах рассмотрены особенности отношений «жертва-преступник» в нарушении равноправности граждан.

Установлено високий рівень латентності преступлений на почве ненависти, проблеми их виявлення и расследования.

Keywords: violations of the equality of citizens, discrimination, the relationship «victim-criminal»

Summary. Theses consider the peculiarities of the relationship “victim-offender” in violation of equality of citizens.

Стаття 161 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, розглядається науковцями як основний спосіб притягнення до кримінальної відповідальності осіб за так звані «злочини на ґрунті ненависти», дискримінацію та «мову ворожнечі», які відносяться до «злочинів взаємовідносин». Основною відмінною рисою останніх є те, що вони вчинюються особами, які мають певний соціальний або емоційний зв'язок із жертвою, тобто певні взаємовідносини. А визначальною ознакою жертви, якій заподіяно шкоду внаслідок або за умови взаємовідносин зі злочинцем, буде існування між ними саме таких стосунків, які призвели до її віктимізації [1,2].

Досудове розслідування за ст. 161 ККУ здійснюється у формі приватного обвинувачення, що значною мірою впливає на високу латентність цього виду правопорушень, адже потерпілими в цих справах є люди або соціальні групи, яким належить певна захищена законом ознака, та які перебувають у вразливому соціальному становищі. Однак, у судовій практиці є приклади розслідування та винесення вироків судами у справах, розпочатих з порушенням ст. 477 КПК України [3].

На сьогоднішній день, згідно судової статистики, за 2019 рік в Україні перебувало у провадженні суду лише 9 справ щодо 10 обвинувачених за ст.161 ККУ, з яких 4 – засуджено [4]. Генеральна прокуратура України за січень-грудень 2019 року зареєструвала 184 кримінальних правопорушення, учинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, водночас у 85 випадках кримінальне провадження було закрито [5]. Однак, данні вітчизняних та міжнародних громадських організацій щодо обліку випадків порушення рівноправності громадян значно відрізняються від офіційної статистики правоохоронних органів. Зокрема, лише

щодо представників ЛГБТ-спільноти правозахисною організацією “Наш світ” у 2019 році задокументовано 369 випадків дій на ґрунті гомофобії та трансфобії, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні [6]. Така різниця у статистиці спричинена плутаниною у кваліфікації діянь, вчинених на ґрунті ненависти. Під час підрахунків враховуються різні категорії жертв та видів правопорушень, наприклад диспозиція ст. 161 прямо не вказує на відповідальність за дискримінацію за ознакою гердерної ідентичності, а посягання на представників ЛГБТ спільноти кваліфікується як хуліганство та не реєструється належним чином.

Погоджуємось з думкою про те, що саме напружені взаємовідносини між злочинцем і жертвою найбільш суттєво впливають на рішучість особи вчинити злочин. Категорія «зв'язок злочинець-жертва» може і повинна стати реальним інструментом прогнозування кримінальної дійсності й максимального її зниження шляхом виявлення не тільки майбутніх злочинців, а й потенційних жертв [7].

Потерпілим від цього кримінального правопорушення може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства. Порушення рівноправності як суспільне явище наносить вплив не тільки на конкретну жертву правопорушення, а й здійснює психологічний тиск на інших членів соціальних груп за певними ознаками. Залишаючись незахищеними, вразливі верстви населення перебувають у страху потенційно стати жертвою. Крім того, на нашу думку, чим більша латентність даного виду злочинів, тим більша кількість їх буде вчинятися за мовчаною згодою правоохоронних органів та суспільства. Применшення чи навіть заперечення проблеми порушення рівноправності громадян, ігнорування фактів вчинення «злочинів ненависти», призводить до вторинної віктимізації жертв та їх приниження.

Суб'єкт кримінального правопорушення за ст. 161 ККУ - загальний. Щодо характеристики осіб, що вчиняють кримінальне правопорушення передбачене ст. 161 ККУ, перш за все обов'язковою ознакою є мотив ненависти, неприязні, нетерпимості до людей, як реальних чи уявних членів відповідної групи. В одних випадках до вчинення даного кримінального правопорушення злочинця спонукає поведінка жертви (святкування національних свят,

проведення релігійних обрядів, парадів, тощо), а в інших, сам факт існування особи з ознакою, до якої підозрюваний має упереджене ставлення (наприклад, особливості зовнішності, інвалідність, гендерна ідентичність та ін.).

Склад кримінального правопорушення вимагає доказування у суб'єкта мотиву, а саме почуття нетерпимості або ворожнечі щодо людини або соціальної групи за певними ознаками, однак це знано ускладнює практику розслідування, адже не завжди слідчий компетентний надати оцінку психіці порушника та побудувати доказову базу, спираючись мотив упередження. Так, в ході досудового розслідування доцільно встановити факт сприйняття жертвою упередженого ставлення до себе за певною ознакою, чи супроводжувались дії злочинці дискримінаційними висловами чи жестами, чи не перебувають підозрюваний і потерпілий членами однієї соціальної групи за певною ознакою, щодо якої здійснюється нерівність; чи існувала між ними ворожнеча в минулому, чи не перебуває суб'єкт правопорушення членом організованої групи, чи є знаряддя вчинення правопорушення чи інші речові докази заборонену символіку. Також можливо виходити з моделі дискримінаційного вибору, коли злочином на ґрунті нетерпимості вважається кримінально протиправне діяння, потерпілий від якого був обраний правопорушником через наявність у нього певної ознаки. При цьому важливо визначити те, чи дійсно існує причинно-наслідковий зв'язок між ознакою постраждалої особи та злочинними діями щодо неї.

Отже, на нашу думку, вченим та слідчим підрозділам Національної поліції України необхідно звернути на проблему взаємовідносин жертва-злочинець у складі ст. 161 ККУ, задля правильної кваліфікації та належного розслідування порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. Та диспозиція ст. 161 ККУ потребує змін, враховуючи сучасний стан суспільних відносин у сфері захисту рівності громадян та міжнародну практику застосування кримінальної відповідальності за вчинення «злочинів на ґрунті ненависті».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Корягіна А. Категорія «жертва злочину взаємовідносин» в юридичній науці / А. Корягіна. - Київ: Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2018. № 2, С. 32-40
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://reyestr.court.gov.ua/>
5. Офіс Генерального прокурора України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gp.gov.ua/ua/statistics>
6. Старі проблеми, нові перспективи. Становище ЛГБТ в Україні у 2019 році / Центр «Наш світ». – К.: Центр «Наш світ», 2020. – 56 с.
7. Сметаніна Н. В., Рябокін О. М. Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті» // Н. Сметаніна, О. Рябокін // Часопис Київського університету права, 2016, С. 281-284
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка - 7-ме вид., переробл. та доп. – К. : Юридична думка, 2010 – 1288 с.
9. Науковий керівник: д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Шаблюстий В.В.